

## РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА

УДК 811.161.2:81'35:378

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.4.17>

### ФОРМУВАННЯ ПРАВОПИСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ УНІВЕРСИТЕТІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

**Климова Катерина Яківна,**  
доктор педагогічних наук, професор,  
професор кафедри іноземних мов  
Поліського національного університету  
ORCID ID: 0000-0003-0566-4044  
Researcher ID: C-1962-2016  
Scopus Author ID: 58568145700

У статті окреслено аспекти проблеми формування орфографічної і пунктуаційної компетентності здобувачів вищої освіти, які навчаються на нефілологічних факультетах українських університетів. Основний акцент зроблено на реалізації мовної політики держави в умовах війни в Україні. Розглянуто загально визнані критерії мовної політики крізь призму сьогодення, охарактеризовано мовне законодавство. Запропоновано авторські дефініції понять «мовнокомунікативна компетентність», «правописна компетентність». Проаналізовано стан висвітлення проблеми формування мовнокомунікативної компетентності взагалі і правописної компетентності зокрема в дослідженнях українських науковців.

У практичній частині поінформовано про результати проведеного в Поліському національному університеті діагностування рівнів сформованості правописної компетентності першокурсників нефілологічних спеціальностей. Матеріалом для аналізу вибрано радіодиктант національної єдності «Дороги України», текст якого був написаний 147 здобувачами. Запропоновано приклади типових орфографічних помилок у роботах здобувачів і з'ясовано причини, що зумовили їх виникнення.

У дослідженні послідовно окреслено ефективні форми та методи оптимізації процесу формування правописної компетентності першокурсників під час проведення аудиторних занять з ділової української мови й різних форм позааудиторної роботи. Охарактеризовано зміст модуля навчальної дисципліни «Ділова українська мова», предметом якого є Український правопис. Рекомендовано використовувати такі форми аудиторних занять, як проблемні лекції, лекції-консультації та колоквиуми для опрацювання правописних норм. Надано перевагу традиційним письмовим вправам і творчим завданням, роботі зі словниками, тестуванню, дидактичним іграм. Підкреслено доцільність використання інтернет-ресурсів для створення вправ.

У висновках наголошено на гнучкому та раціональному підході викладача до вибору методів і форм навчання, а також підкреслено перспективність проблеми.

**Ключові слова:** мовна політика країни, критерії мовної політики, правописна компетентність, майбутні фахівці-нефілологи, форми і методи викладання української мови у вищій школі.

#### ***Klymova Kateryna. Formation of spelling competence of students of non-philology specialties in universities in the context of the implementation of state language policy in Ukraine***

The article outlines the aspects of the problem of formation of spelling and punctuation competence of students of higher education studying at non-philological faculties of Ukrainian universities. The main emphasis is on the implementation of the language policy of the state in the conditions of the war in Ukraine. The generally recognized criteria of language policy are considered through the prism of today, language legislation is characterized. The author's definitions of the concepts "language-communicative competence", "spelling competence" are proposed. The state of coverage of the problem of formation of language-communicative competence in general and spelling competence in particular in the studies of Ukrainian scientists is analyzed.

In the practical part, the results of the diagnosis of the levels of formation of the spelling competence of first-year non-philology majors conducted at the Polissia National University were reported. The radio dictation of the national unity "Roads of Ukraine", the text of which was written by 147 winners, was chosen as the material for analysis. Examples of typical spelling errors in the works of applicants are offered and the reasons for their occurrence are clarified.

The study consistently outlines effective forms and methods of optimizing the process of forming the spelling competence of first-year students during classroom classes on business Ukrainian language and various forms of extracurricular work. The content of the educational discipline module "Business Ukrainian language", the subject of which is Ukrainian orthography, is characterized. It is recommended to use such forms of classes as problem lectures, consultation lectures and colloquiums to study spelling norms. Preference is given to traditional written exercises and creative tasks, work with dictionaries, testing, didactic games. The expediency of using Internet resources for creating exercises is emphasized.

The conclusions emphasize the flexible and rational approach of the teacher to the choice of methods and forms of education, as well as the perspective of the problem.

**Key words:** language policy of the country, criteria of language policy, spelling competence, future non-philologist specialists, forms and methods of teaching the Ukrainian language in the institutions of higher education.

**Вступ.** Формування мовнокомунікативної компетентності здобувачів вищої освіти останніми десятиріччями є предметом ґрунтовних наукових розвідок широкого кола українських лінгводидактів (Л. Мацько, М. Пентилюк, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Симоненко, І. Хом'як, Л. Струганець, О. Кучерук, О. Гриджук, І. Дроздова, Л. Рускуліс, Л. Дмитрук та ін.). Визначаючи *мовнокомунікативну компетентність* як особистісну якість, яка передбачає насамперед систематизовані знання мовних норм, уміння та навички їх використання в дискурсі відповідно до сфер спілкування [8], зупинимося докладніше на одному з її структурних лінгвістичних компонентів, а саме на правописній компетентності. Остання, поряд з орфоепічною, лексичною, граматичною та стилістичною, є одним із важелів становлення мовної особистості майбутнього фахівця. Спираючись на праці з методики викладання орфографії та пунктуації української мови в закладах освіти, орієнтовані на чинний Правопис 2019 року (Л. Рускуліс [4], В. Терещенко [5], В. Вітюк [7], Х. Карповець [6]), визначимо *правописну компетентність* як упорядковані знання орфографічних і пунктуаційних літературних норм, уміння й навички їх застосування в писемному мовленні; розвинене «чуття мови» та мовну стійкість; обізнаність з питань становлення й розвитку українського правопису. Зазначимо, що правописна компетентність формується у взаємопов'язаності з такими компетентностями, як лексикографічна, соціокультурна і текстотворча.

В освітньому середовищі університету формування правописної компетентності здобувачів вищої освіти є закономірним продовженням шкільної мовної освіти: введення з 2010/2011 н. р. до навчальних планів підготовки бакалаврів усіх спеціальностей курсу ділової української мови (української мови за професійним спрямуванням) як основної дисципліни стало підтвердженням реалізації мовної політики в сучасній системі освіти України. На сьогодні ця проблема набула ще більшої актуальності.

**Матеріали та методи.** Вважаючи правописну компетентність важливою особистісною якістю фахівця будь-якої галузі народного господарства, сформулюємо *мету* статті – визначити умови формування правописної компетентності здобувачів нефілологічних спеціальностей українських ЗВО у площині змісту державної мовної політики. Використані методи дослідження (аналіз та узагальнення) спрямовані на досягнення зазначеної мети шляхом вирішення низки *завдань*, як-от: 1) окреслення теоретичного підґрунтя проблеми способом аналізу ключових понять; 2) діагностування рівнів сформованості правописної компетентності здобувачів нефілологічних спеціальностей (на базі Поліського національного університету), аналіз та узагальнення здобутих результатів; 3) визначення ефективних форм, методів і перспектив формування правописної компетентності першокурсників у процесі вивчення курсу ділової української мови.

**Результати.** Поняття *мовна політика* окреслено Ф. С. Бацевичем у «Словнику термінів міжкультурної

комунікації» як «сукупність установок, теоретичних концепцій, законодавчих актів держави, призначених для активного впливу на процеси мовного життя суспільства» [3, с. 139]. Тож критеріями, за якими визначається рівень мовної політики країни, є мовне законодавство, стан розвитку галузей українського мовознавства, зокрема досліджень із проблем нормування та стандартизації літературної мови; популяризація державної мови в суспільстві, а також науково обґрунтована система мовної освіти. Отже, ці критерії можуть слугувати орієнтиром для дослідників, які аналізують сучасний етап мовного життя українського суспільства. Охарактеризуємо стисло кожен із критеріїв.

Основні засади державної мовної політики в Україні окреслено законодавчими актами, як-от: 1) стаття 10 Конституції України 1996 року; 2) Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 р.); 3) постанова Кабінету Міністрів України № 911 «Деякі питання Національної комісії зі стандартів державної мови» (2019 р.); 4) постанова Кабінету Міністрів України № 409 «Про затвердження Порядку проведення іспитів на рівень володіння державною мовою» (2021 р.) та пов'язані з нею подальші постанови [2]. Одним із головних документів, ухвалених Українською національною комісією з питань правопису, Президією НАН України, Колегією МОН України (2018 р.) та Кабінетом Міністрів України (2019 р.), є Український правопис [1]. Крім того, змістом курсу ділової української мови передбачено також ознайомлення з Національним стандартом України (Державною уніфікованою системою документації (ДСТУ 4163-2020), чинною з 1 вересня 2021 року) – документом, де вміщено вимоги до оформлення текстів документів.

В умовах російсько-української війни особливої ваги набули фундаментальні та прикладні мовознавчі й педагогічні дослідження – зразками співпраці органів державної влади з науковими установами та закладами вищої освіти наразі є проведення спільних наукових конференцій різних рівнів. Йдеться, зокрема, про Міжнародну наукову конференцію «Мовна політика й міжмовні відносини в умовах війни» (9 листопада 2023 року), організовану Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Уповноваженим із захисту державної мови, Міжнародною асоціацією українців, Національною асоціацією українців, Українським бюро лінгвістичних експертиз НАН України. До заходу долучилися представники Національної комісії зі стандартів державної мови, науковці УМІФ, професори університетів.

Про належний рівень мовнопросвітницької діяльності свідчать, наприклад, такі потужні щорічні заходи загальнодержавного рівня, як радіодиктант національної єдності (автор тексту – К. Калитко), ХХІV Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика та ХІV Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка. Зазначимо, що написані здобувачами тексти радіодиктанту 2023 року нами використано як матеріал для діагностування, про що йтиметься далі.



логічна частина лекції передбачає виклад теоретичного матеріалу з правопису, а рефлексивна – відповіді викладача на запитання здобувачів з теми). Перед модульною контрольною роботою доцільно провести *колоквіум* – форму підсумкового навчального заняття, спрямовану на фронтальну перевірку знань з української орфографії та пунктуації (питання для публічного обговорення попередньо розподіляються між здобувачами).

В основі підготовки викладача до практичних занять покладено мотивацію майбутніх фахівців до використання здобутих знань з українського правопису в професійній діяльності. Здобувачам уже на початку вивчення курсу повідомляється про встановлені законодавством вимоги до складання іспитів на рівень володіння українською мовою претендентами на посади в державних установах. Один з етапів іспиту спрямований на перевірку навичок писемного мовлення, у тому числі рівня правописної компетентності.

Інші форми аудиторної та позааудиторної роботи викладач вибирає на власний розсуд, враховуючи зміст навчальних планів підготовки фахівців нефілологічних спеціальностей, ініціативу випускових кафедр і самих здобувачів (йдеться про індивідуальні консультації, роботу проблемних груп, заняття факультативів і наукових гуртків).

Гнучкий і раціональний підхід до вибору методів і прийомів вивчення української орфографії та пунктуації у ЗВО притаманний викладачеві, який поєднує у своїй професійній діяльності конструктивно-проектувальну, комунікативно-координувальну, контрольну-корекційну та розвивально-виховну функції. Слід

віддати належне практичним методам навчання – традиційним письмовим вправам і творчим завданням, роботі зі словниками, тестуванню, дидактичним іграм. Увагу здобувачів привертають інтернет-ресурси – сервіси для перевірки орфографії, безкоштовний сервіс Google – для перекладу тексту. Ці мережеві ресурси доцільно використовувати під час створення вправ.

**Висновки.** Отже, окреслення теоретичних засад проблеми, аналіз показників сформованості правописної компетентності, проведений під час моніторингу якостей мовлення майбутніх фахівців-нефілологів, а також розгляд ефективних форм і методів вивчення орфографії та пунктуації на заняттях з ділової української мови уможливили визначення умов формування правописної компетентності здобувачів нефілологічних спеціальностей українських ЗВО у площині змісту державної мовної політики. Цими умовами є такі: 1) мотивація до правописного самонавчання й самовдосконалення через ознайомлення з мовним законодавством; 2) залучення майбутніх фахівців до мовно-просвітницької діяльності та науково-дослідної роботи з української мови; 2) раціональне поєднання традиційних та інноваційних форм, методів і засобів навчання української мови; 3) використання міждисциплінарних зв'язків, сприяння всіх науково-педагогічних працівників університету формуванню правописної компетентності здобувачів вищої освіти.

Перспективи дослідження проблеми осучаснення форм, методів і засобів українськомовного навчання здаються нам цілком реальними.

#### Література:

1. Український правопис : довідкове видання / НАН України. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.10.2023 № 1126 «Про внесення змін до Порядку проведення іспитів на рівень володіння державною мовою». URL: <https://mova.gov.ua/>.
3. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич / Київ : Довіра, 2007. 205 с. (Словники України).
4. Рускуліс Л. Методика навчання української мови у схемах, таблицях, рисунках та коментарях : навч. посіб. Николаїв – Одеса : Видавництво ТОВ Лерадрук, 2022. 202 с.
5. Терещенко В. М. Методика реалізації Українського правопису в новій редакції у закладах загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник. Харків : Соняшник, 2019. 256 с.
6. Карповець Х. М. Формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 276 с.
7. Вітюк В. В. Теоретико-методичні засади формування правописної компетентності в майбутніх учителів початкової школи : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 595 с.
8. Климова К. Я. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти та викладачів-словесників. Житомир : Вид-во Поліського національного університету, 2020. 260 с.

#### References:

1. Ukrainskyi pravopys: dovidkove vydannia [Ukrainian spelling: reference book]. NAN Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka, (2019). 392 s. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf> [in Ukrainian].
2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.10.2023 № 1126 “Pro vnesennia zmin do Poriadku provedennia ispytiv na riven volodinnia derzhavnoiu movoiu” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 10/27/2023 No. 1126 “On Amendments to the Procedure for Exams on the Level of Proficiency in the State Language”]. URL: <https://mova.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. Batsevych, F. S. (2007). Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of terms of intercultural communication] 205 p. (Dictionaries of Ukraine) [in Ukrainian].

4. Ruskulis, L. (2022). *Metodyka navchannia ukraïnskoi movy u skhemakh, tablytsiakh, rysunkakh ta komentariakh: navch. posib.* [Methods of teaching the Ukrainian language in diagrams, tables, drawings and comments: teaching. manual]. Mykolaiv – Odesa: Vydavnytstvo TOV Leradruk. 202 s. [in Ukrainian].
5. Tereshchenko, V. M. (2019). *Metodyka realizatsii Ukraïnskoho pravopysu v novii redaktsii u zakladakh zahalnoi serednoi osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Methodology for the implementation of Ukrainian spelling in the new version in secondary education institutions: educational and methodological manual]. Kharkiv: Soniashnyk. 256 s. [in Ukrainian].
6. Karpovets, Kh. M. (2020). *Formuvannia pravopysnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukraïnskoi movy i literatury v protsesi navchannia movoznavchykh dystsyplin: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 – teoriia ta metodyka navchannia (ukraïnska mova)* [Formation of spelling competence of future teachers of Ukrainian language and literature in the process of teaching linguistic disciplines: thesis. ... candidate ped. Sciences: 13.00.02 – theory and teaching methods (Ukrainian language)]. Kyiv: Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka. 276 s. [in Ukrainian].
7. Vitiuk, V. V. (2021). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia pravopysnoi kompetentnosti v maibutnïkh uchyteliv pochatkovoï shkoly: dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.02 – teoriia ta metodyka navchannia (ukraïnska mova)* [Theoretical and methodological principles of the formation of spelling competence in future primary school teachers: diss. ... Dr. ped. Sciences: 13.00.02 – theory and teaching methods (Ukrainian language)]. Kyiv: Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka. 595 s. [in Ukrainian].
8. Klymova, K. Ya. (2020). *Ukraïnska mova (za profesiïnym spriamuvanniam): navchalnyi posibnyk dlia zdobuvachiv vyshchoï osvity ta vykladachiv-slovesnykiv* [Ukrainian language (for professional orientation): a study guide for students of higher education and lexicographers]. Zhytomyr: Vyd-vo Poliskoho natsionalnoho universytetu. 260 s. [in Ukrainian].